

ПРАВОВА ПРАКТИКА У ТРАНЗИТИВНИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Матвєєва Л.Г., професор кафедри теорії та історії держави і права ОДУВС, к.ю.н., доцент

Сучасна криза правового регулювання, що супроводжує процес державного будівництва та адаптації нової правової системи, негативно впливає на механізм дії права. Умови реалізації права в транзитивний період настільки специфічні, що закладена в нормах модель соціальної поведінки не завжди втілюється в конкретні суспільні відносини. Правова практика транзитивних країн надає чимало прикладів того, як правові положення залишалися декларацією, оскільки не передбачали ефективного механізму реалізації.

Функціонування правової системи сучасної України відбувається у надзвичайно складних умовах, викликаних постійними її змінами, свого роду зовнішніми «шоками». З моменту розпаду СРСР і демонтажу радянської правової сис-

теми пройшло більше двох десятиріч, і інерція радянської традиції не може не позначатися на те, як працюють закони, суди, на те як здійснюється правова практика. Водночас кілька судових реформ, нові процесуальні кодекси, реформа органів державної влади повинні були змінити роботу окремих ланок правової системи.

Правова практика впливає на соціальну діяльність суб'єктів права та забезпечує нормальне й безпечне функціонування суспільства. На основі аналізу різних понять юридичної практики, що включає в себе узагальнену діяльність професійних юристів та інших суб'єктів права по впорядкуванню правового досвіду та виробленню універсальних рішень щодо узагальнення як самої практичної діяльності, так і її результатів з метою вдосконалення законодавства та практики його реалізації [3, с. 34-44].

С. Д. Гусарев під правовою діяльністю розуміє вид соціальної діяльності, що здійснюється суб'єктами права з використанням правових засобів та з метою отримання правового результату, внаслідок чого в процесі функціонування суспільних відносин відбувається створення права, його розвиток та матеріалізація [2, с. 80]. Аналізуючи юридичні дослідження, присвячені проблематиці практичної діяльності, автор привертає увагу до того факту, що найбільший інтерес науковці та практики виявляють до питань правосуддя, прокурорського нагляду та адвокатської діяльності та пояснює це тим, що у правовому розвитку України саме ці галузі юридичної роботи з найбільшою вірогідністю свідчать про стан демократичного розвитку українського суспільства та проблеми, що склалися на шляху демократизації. Зазначимо, особливу роль суду у правозастосовчому процесі. У ході відправи правосуддя судді не тільки захищають права, свободи і законні інтереси суб'єктів права – вони при цьому визначають якість законодавства, перевіряють зміст та здійснюють тлумачення права. На сучасному етапі в умовах стрімкого розвитку відомчої нормотворчості надзвичайно зростає роль судової практики і особливо функції суддівського розсуду у всіх аспектах – від вдосконалення чинного законодавства до послідовного зміцнення довіри суспільства до судової системи та представників суддівського корпусу.

Вітчизняні вчені правознавці вважають однією з найскладніших проблем юриспруденції України, інших пострадянських країн, як проблему правотворчості, так і проблему правозастосування в транзитивному суспільстві. В їх основі лежать ряд причин: здійснення правотворчості і правозастосування в умовах посттоталітарного хаосу, дезорганізації правової системи; амбівалентність правосвідомості особистості в перехідний період; широко розповсюджений у суспільстві правовий нігілізм; низький рівень правової культури населення й ін. У перехідних суспільствах проблема легітимації процедур вирішення протиріч і конфліктів стає найбільш гостро. Старі правові норми і правила врегулювання конфліктів втратили свою легітимність, а нові правові норми ще не встановилися, не стали стереотипними [4, с. 259-263].

Закони, кодекси, постанови на папері і дійсна поведінка організацій і груп, складових структуру правової системи, сильно розходяться. У такій ситуації має виникнути попит на систематичні емпіричні дослідження права, правової практики, правозастосування в Україні. Метою правових реформ в Україні може бути тільки утвердження верховенства права, що здатне забезпечити реалізацію основних прав громадян та їх захист від довільних дій влади. Принцип верховенства права передбачає рівність всіх членів суспільства перед законами, а також те, що саме правові механізми, а не які-небудь інші засоби є основним способом захисту громадян. Номінально це забезпечується Конституцією та іншими законами, судами, адвокатурою, громадськими організаціями, виконавчими органами

У процесі правотворчості вирішується ряд найважливіших для суспільства, держави та особистості завдань. На його етапах і стадіях відбувається узгодження існуючих у суспільстві інтересів, вирішуються питання тих взаємин і взаємозалежностей, які існують між ідеологією, політикою і правом. Кінцевим підсумком правотворчості є позитивація і легітимація нормативних уявлень, що сформувалися в громадському чи груповому правосвідомості, перетворення їх в офіційні нормативні приписи. Значення правотворчості складається так само і в тому, що по суті своєму відбувається створення зовсім іншої реальності, тобто того, що ми називаємо юридичним світом. Процес правотворчості завершується актом вироблення нових смислів. Вони-то і становлять сутність і зміст юридичного світу, юридичної (правової) реальності.

Правозастосування по відношенню до правотворчості являє вторинне, подальше явище. Правозастосовець оперує нормативним матеріалом, який створив для нього правотворець. Важливо зауважити те, що правотворчий орган створює право не тільки за формою, а й вкладає в цю форму певний зміст, що виражається в характері та спрямованості нормативних приписів.

Зазначимо, що проблемність правозастосування властива не тільки посттоталітарному, але й будь-якому іншому транзитивному суспільству. Тому указані проблеми значною мірою проявляється і в інших суспільствах, де відбувається правовий транзит. Тому й теорія правозастосування не може мати сталого характеру. Адже з розвитком правової системи знає змін і правозастосування як форма реалізації права, яка, будучи елементом правової системи, перебуває з нею та її складовими у численних взаємозв'язках. До того ж потрібно враховувати, що зі зміною будь-якого явища правової дійсності змінюється і теорія про нього, тобто система узагальненого достовірного знання про це явище [1, с. 1].

В умовах транзитивної держави реалізація права суттєво ускладнюється через неефективність діяльності судових, правоохоронних органів. Тому питання реформування системи правоохоронних органів (суду, прокуратури, органів внутрішніх справ) набуває особливої значущості. Нове право проявляє свою активну дієву роль, в тому випадку, коли конституційовані органи сформованої публічної влади цілеспрямовано забезпечують досягнення мети транзитивного етапу. Повільність і інертність процесу конструювання в транзитивний період розвитку держави відповідно затягує тривалість періоду неефективності правових установлень.

Література:

1. Барандич С. Правозастосування в сучасному вимірі юридичної науки / С. Барандич // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2014. – № 4. – С. 1-7.

2. Гусарев С.Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти / С.Д. Гусарев – К.: Знання, 2005. – 375 с.
3. Кагадій М.І. Юридична практика: поняття та зміст / М.І. Кагадій // Науковий вісник Національна академія внутрішніх справ України. – 2004. – № 2. – С. 34-44.
4. Філософія права : навч. посібн. / О.Г. Данільян, Л.Д. Байрачна, С.І. Максимов та ін.; За заг.ред. О.Г. Данільяна. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 272 с.